

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ: ІДЕЯ УНІВЕРСИТЕТУ

У статті розглядаються основні моменти реформування університету в контексті світових тенденцій розвитку вищої освіти.

Ключові слова: університет, реформування, освіта.

Конкурентність як в Україні, так і в світі. Сучасний світ став набагато складнішим і більш рухливим, ніж світ вчорашнього дня. Тому єдиний шлях бути успішним у сучасному світі – це шлях інновацій, модернізації та реформування. Світова практика засвідчує, що цей шлях формується передовсім в університетах як місця поєднання теорії та практики, знань і досвіду, досліджень та трансляції знань.

Вища освіта в ринкову епоху стала масовою, тому вкрай потрібен поділ освітнього процесу на два етапи – "загальний" і "вищий". Перший рівень дозволить випускникам швидко і успішно вийти на ринок праці і добувати необхідні знання вже на практиці. Другий рівень призначений для мотивованих студентів, схильних у тому числі до наукових досліджень та академічної кар'єри. Нам потрібно точно визначити потреби епохи, що відповідатиме вимогам Болонського процесу і, водночас корелюватиметься з вітчизняним ринком праці.

Ми повинні поєднати в собі одночасно елітну вищу школу та класичний масовий університет, кадровий і дослідницький резервуар національної еліти. Ось це наша над-ідея, і хоча ці два завдання суміщаються дуже непросто, але ми повинні зберегти заслужено, а не глянцево-фіктивну елітарність, і одночасно побудувати себе як університет, що готує носія якісної вищої освіти.

Університет повинен випускати не тільки і не стільки ремісників, скільки широко освічених людей зі сформованим світоглядом – кандидатів в еліту. Не ту, яка називає себе елітою відповідно з наявністю тієї чи іншої атрибутики або соціальної маски (хороша машина, дорогі костюми, місце у державній або квазідержавній структурі, наявність зв'язків, належність до закритих спільнот, включаючи світські тусовки), а ту, яка дійсно складає "хребет нації". Еліту, здатну сприймати, зберігати, примножувати, транслювати наступним поколінням культуру, знання, цінності. Такі можливості і повинен надавати університет, якщо він, звичайно, справжній.

Фактично ми повинні стати виразником ідеології модернізації у достатньо ворожому контрмодернізаційному середовищі. Звісно, тут є проблеми, найбільша з яких – у психологічній неготовності значної кількості університетської громади до реформ. Як не дивно, але якщо саме з ректорату нерідко йдуть модернізаційні зусилля, то знизу таких зрушень надто мало.

Сьогодні ми зобов'язані говорити не просто про вищу освіту, але саме про якісну вищу освіту в епоху, коли радикально змінилися ринок праці, кадрові потреби економіки, набір компетенцій і знань, необхідних для бакалавра, магістра або спеціаліста. Країні потрібні адекватні молоді професіонали, а не інертна "особа з дипломом".

Ось тут ми повинні звернути увагу на світовий досвід та власні традиції, вміло поєднавши їх в інноваційну модель освіти. Ми мусимо перейняти передові освітні технології, переосмислити і масштабувати досвід – са-

ме таке завдання стоїть перед нами, якщо ми прагнемо до поступального розвитку вперед.

І найперше, до чого ми маємо прийти – це до реформування університетського управління, на чому постійно наголошує наш ректор. Максимальна демократія, але одночасно – цілковита відповідальність за прийняті рішення, прозорість та відкритість у здійсненні управлінської діяльності – це наріжні камені управління освітніми структурами. Сьогодні на порядку денному в нашому університеті – перш за все питання governance. Ми намагаємося реформувати урядування та самоврядування в університеті, але чи досягли тут успіхів? Швидше можна констатувати, що надто мало. І знову ж – нерідко виявляється, що ректорат готовий максимально децентралізувати управління, але підрозділи не спроможні відкрито і відповідально реалізовувати делеговані до них повноваження. Інерційність і повільність є надто великими, поглинають собою значну кількість модернізаційних імпульсів. Тому найперше завдання – це, так би мовити, зламати споживачку та хуторянську психологію представників університетської громади, об'єднавши навколо ідеї Університету.

Якість освіти. Вища освіта, на відміну від радянської епохи, стала масовою. І в цьому сенсі замінила армію в якості інструменту соціалізації молодих людей, у тому числі з "глухої" провінції. Причому мова йде про розширену соціалізацію – якісна вища освіта здатна грати роль прогресивного соціального середовища. Але маємо певну проблему: в результаті "масовізації" вищої освіти надувся свого роду освітній бульбашка, міхур, і щоб здути його, потрібна, з одного боку, система об'єктивної оцінки знань, що дозволяє відсікати "низ", тобто ЗНО, і, з іншого боку, інструменти і норми забезпечення якості під час навчання.

Загальносвітові норми відомі: замість усних іспитів – іспити письмові, ЗНО як система відбору на навчання, залучення зовнішніх екзаменаторів, опорні бібліотеки з відкритим доступом до полиць і електронними каталогами, бібліотеки як центр університету; акцент на індивідуальній роботі зі студентами та на самостійній роботі студентів, заохочення участі студентів у дослідженнях; інтернаціоналізація освіти з впровадженням програм подвійних дипломів і читанням ряду курсів на іноземних мовах із залученням у тому числі викладачів зі ступенями з інших країн, зрештою, повноцінне оволодіння мовою, принципово важливою для інтеграції з рештою світу, – мовою англійською.

Це – конвенціональні правила і загальні зобов'язання для передових університетів, які борються за місце під сонцем. Тому ми повинні відкинути ностальгію за "особливим" статусом, коли нездоровий консерватизм заморжує розвиток і погано позначається на конкурентоспроможності. Ми повинні якомога швидше позбутися того, що було в ті недалекі часи, і зрозуміти, що одним старим брендом ринок праці або вершини науки вже не завоюєш.

Питання про практичну наповненість. Необхідно перекомутувати мізки надто прагматичних студентів, а самі еліти перетворити на більш доступні для талановитих випускників вузів. Нині адміністративна система не в змозі адекватно рекрутувати не просто лояльних, а кращих фахівців. Швидше нинішня "еліта" погіршує і розбещує університетську освіту, а не університети впливають на якість людського матеріалу провідних компаній та органів влади.

Має місце деякий перекис – надмірна прагматизація освіти і знань. Вона набуває форми сталого прагматичного психозу. Студенти рвуться на ринок праці вже зі студентської лави, вважаючи, що навіть з червоним дипломом, але без досвіду роботи ти нікому на ринку не потрібен. Тиск середовища породжує уявлення про те, що потрібно йти найбільш прямими шляхами, вивчати, грубо кажучи, не економічну теорію, а бухгалтерський облік, не соціологічні доктрини, а методику проведення фокус-груп".

Це важка задача, і саме тому, що недостатньо навчити студента загальновідомого, – важливо виховати в ньому дослідника. Недостатньо вбити в мозок математичні формули – важливо сформувати світогляд, критичний і реалістичний погляд на описувані закономірності світу. Але інакше не може бути, якщо ми турбуємося про якісну освіту, про конкурентоздатність університету та його випускників, про дослідження як основу буття нашої Альма Матер.

Мобільність та відкритість. Реформа університету неможлива без конвергенції різних поглядів, ідеологій, знань, вмінь, практик. Саме на це спрямована академічна мобільність. На жаль, ми фактично маємо справу лише з двома типами мобільності: з провінції в Київ, і з нашого університету – в університети західні. Такі траєкторії потрібно долати і саме на це, зокрема, спрямована Болонська система, яка закликає робити привабливими різні структури. Західна практика виходить з уявлення про єдиний або порівнюваний освітній рівень академічних інституцій. Звичайно, всі університети там теж різні, але проте існує нормативне уявлення: оскільки якийсь рівень прагнуть витримувати скрізь, то вважається, що людина, що провчилася в одному місці, може перейти в інше, і для цього існують відповідні механізми. Замкнутість же університетів на самих себе, характерна для вітчизняної ситуації, створює складнощі не тільки для студентів. Відсутність ротатії між університетами не дозволяє скластися нормальному освітньо-науковому викладацькому середовищу. Адже представники академічної спільноти – це потужна сила. Якщо студент чи викладач побував у різних університетах, то має уявлення, яким чином можна викладати, які існують інновації.

Є ще один важливий аспект мобільності, який покликаний перетворити університет в центр тяжіння для молоді з колишніх країн СРСР та української діаспори. Ми конкурентоздатні на просторі СНД і можемо стати зняряддям "м'якої сили" України в глобальній конкуренції за кваліфіковані кадри. Щоправда, є одне велике "але" – треба спочатку захотіти, а потім навчитися користуватися цим зняряддям. А з цим – поки великі проблеми. Ми нерідко не вміємо показати навіть те, чим ми славетні, не кажучи вже про потребу створення спеціалізованих програм для вихідців з країн СНД і для закордонних українців (Бразилія, Азербайджан, Казахстан, Туркменія тощо).

Міждисциплінарність. Ще одним критеріальним пріоритетом університету порівняно з іншими освітніми структурами є мобільність студентів. І якщо із зовнішньою мобільністю з певних об'єктивних і суб'єктивних

причин можуть бути проблеми, то щодо внутрішньої мобільності студентів таких утруднень бути не повинно. Університет повинен дати кожному студенту можливість послухати лекцію хорошого викладача з іншого факультету. Ми повинні бачити широку університетську підоснову освіти, яка готує фахівців не тільки когнітивно, але й, у широкому сенсі слова, ідеологічно. Абсолютно необхідна широка гуманітарна освіта. В університеті виникають міжпрофесійні, міжфакультетські зв'язки, а це дає істотну перевагу перед замкненими структурами. Якщо зважити ще й на те, що наш Університет перебуває, так би мовити, в місті, серед людей, то можливостей для індивідуального розвитку студента і викладача є доволі багато. І це дуже важливо для тих, хто має стати складовою національної еліти.

Інтернаціоналізація. Інтернаціоналізація – важкий сюжет для української освіти загалом і для нашого університету також. Для інтернаціоналізації потрібна критична маса викладачів, які читають курси англійською, і студентів, що бажають слухати лекції англійською мовою. У випадку з Україною ситуація ускладнюється тим, що студенти, які можуть і хочуть вчитися англійською, роблять це за кордоном. Відповідно, єдиний вихід – ставати конкурентоспроможними в світовому масштабі. Це для нас поки справа що майбутнього: всерйоз нас на цьому ринку немає. Вихід на міжнародний рівень – це стратегічний орієнтир. Тому абсолютно необхідна річ – щоб на старших курсах лекції читали іноземні викладачі. Для нас має стати обов'язковим, що до четвертого курсу студент зобов'язаний розуміти лекції англійською мовою.

Системність реформ. І все знову впирається в системний підхід до реформ в цілому – його просто немає, як немає визначення мети. Необхідно будівництво нових інститутів в науці, інша інституційна структура – без цього безглуздо тринькати бюджетні гроші. Наша наука навіть важко вимірна. Так звана бібліометрія – визначений у всьому світі інструмент, у нас майже не працює, тому що в англомовні видання пробиваються тільки передові вчені. Звідси і провінційність вітчизняної науки, в тому числі університетської, і її нездатність конкурувати в більшості областей на міжнародних майданчиках. Для більшості, як і раніше, залишається не вирішеним питання особистої академічної конкурентоспроможності. Чому, наприклад, наші учені рідко пишуть у визнанні міжнародні журнали? Існує мовний бар'єр. Але не менш складна ситуація з конкуренцією на місцевому, вітчизняному рівні.

Щоб встояти у конкурентній боротьбі, треба добре вчити багатьох. Це нетривіальне завдання. Бо добре вчити небагатьох ми колись навчилися, хоча б у тому ж ІМВ. Але при продовженні зростання маємо і нові проблеми, і нове цілепокладання. Знову ж – суперечність масовості та елітності. Самі магістерські програми стають у певному сенсі масовими, не кажучи вже про необхідність задовольнити потреби "практикоорієнтованих" магістрантів, які вже працюють і зацікавлені в прикладних знаннях. І тому доводиться шукати в кожному випадку якийсь оптимальний варіант.

Демократизація управління та рекрутинг кадрів. Потрібно адаптувати до актуальних завдань внутрішню бюрократичну систему, щоб вона не відштовхувала цінні кадри, завдяки яким досягається інтернаціоналізація університету, його кадрове поповнення та оновлення. З бюрократією можна боротися. Але тільки якщо дуже цього хотіти. Навряд чи готовність долати бар'єри властива всім представникам системи нашої освіти, багато з яких прекрасно обходяться без інновацій і чути не хочуть навіть про нові методичні прийоми чи щось

подібне. Більше того, студенти, аспіранти і викладачі, які пройшли навчання і стажування в закордонних університетах, нерідко опиняються в статусі "понаїхали тут". Нерідко маємо і недобросовісну конкуренцію. Дійсно, навіщо довгий час писати одну статтю зі сподіванням опублікувати її в Nature, якщо можна за рік написати десяток статей у "провідні вітчизняні журнали" і бути оточеним пошаною і повагою. Для того щоб перемогти конкурентів і стати кращими, потрібно грати зі світовими університетами на єдиному полі глобального академічного ринку, прийнявши загальні для всіх правила і стандарти якості. Вийти на те поле, на якому вже пред-

ставлені університети США, Англії, Франції, Сінгапуру, Австралії, Китаю, та намагатися грати за загальноприйнятими правилами.

Зрозуміло, що зазначені вище напрями реформування університету не є чимось аж дуже новим – таким шляхом вже пройшли багато університетів світу. Але саме розуміння академічною спільнотою нашого університету потреби невідворотності реформи може дати новий поштовх для розвитку, без якого ми опиняємося в загрозі залишитися на узбіччі цивілізованого академічного процесу.

Надійшла до редколегії 17.02.2014

В. А. Бугров

ПРОГРАММА РАЗВИТИЯ: ИДЕЯ УНИВЕРСИТЕТА

В статье рассматриваются основные моменты реформирования университета в контексте мировых тенденций развития высшего образования.

Ключевые слова: университет, реформирование, образование.

V. A. Bugrov

PROGRAM OF DEVELOPMENT: IDEA OF THE UNIVERSITY

This article is about of the highlights of reforming the university in the context of global trends of higher education.

Keywords: university, reforming, education.

УДК 111.84+17.01

А. О. Баумейстер, канд. філос. наук, доц., докторант, КНУТШ, Київ

ПРАГМАТИЧНИЙ РЕАЛІЗМ І ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТИВНУ ЗНАЧУЩІСТЬ ПРАКТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ І НОРМ. ДИСКУСІЯ МІЖ ГІЛАРІ ПАТНЕМОМ І ЮРГЕНОМ ГАБЕРМАСОМ

У статті аналізується дискусія між Гіларі Патнемом і Юргеном Габермасом стосовно можливості раціонального обґрунтування об'єктивної значущості практичних цінностей і норм.

Ключові слова: прагматичний реалізм, мовні ігри, практичні норми та цінності.

Гіларі Патнем у лекціях 1985 року здійснює перехід від онтологічного інтерналізму, який він розвивав у роботі "Розум, істина та історія" (1981), до так званого "прагматичного реалізму" (*pragmaticrealism*). Цей прагматичний реалізм можна розуміти як середній шлях між метафізичним реалізмом й антиреалізмом [2, S. 57]. Поворот до прагматизму у Патнема дається знаки передусім у тому, що він у своїх філософських дослідженнях намагається свідомо дотримуватися чотирьох "прагматистських" тез, які він вважає принциповими для сучасного мислення: (1) *антискептицизм*, (2) *фаліблізм*, (3) *заперечення дихотомії цінностей і фактів* та (4) *примат практики*. Ми вже бачили, що ці тези були характерні для Патнемової філософії й раніше, але з кінця 80-х років прагматистська перспектива стає у нього дедалі виразнішою. Суть прагматизму полягає за Патнемом у тому аби "підкреслити перевагу позиції дієвця" [8, p. 70].

Перша теза враховує той факт, що будь-який сумнів потребує як раціонального обґрунтування, так і певного переконання. *Друга теза* наголошує на тому, що будь-яке переконання може бути піддане критиці і, врешті-решт, зазнати суттєвої ревізії. *Третій тезі* Патнем дотримувався ще в "Розумі, істині та історії", але у середині 90-х він її значно посилює. У "Прагматизмі" він, із посиланням на Джеймса, стверджує, що факти, цінності та теорії взаємодіють і перебувають у стані взаємозалежності (*fact, value and theory are all seen by James as interpenetrating and interdependent*) [5, p. 7]. До цієї тези я ще повернуся у зв'язку із обговоренням об'єктивності практичних норм. *Четверта теза* підкреслює те, що людське мислення є певною діяльністю, яка корелює із природною і соціальною реальностями. Наукове дослідження передбачає "кооперативну інтеракцію

з навколишнім світом" (*inquiry is cooperative human interaction with an environment*) [5, p. 70]. У такому контексті, коли підкреслюється примат практики, Патнем убачає багато спільних рис у позиціях Вільяма Джеймса, Канта і пізнього Вітгенштайна [5, p. 52]. Як на мене, це дуже сміливе висловлювання...

Але чи взагалі можна назвати Патнема прагматистом? Так, він дійсно посприяв розвитку прагматистської аргументації ("аргументації в душі прагматизму" за його власним висловом) і багато зробив для актуалізації прагматистської філософії в останні десятиріччя [10, S. 17]. Річард Бернстайн рішучіше за Марі-Луїзу Ратерс і Маркуса Вілашека стверджує прагматистський характер філософії Патнема: "Патнем безперечно є одним із найбільш видатних прагматистських мислителів нашого часу" [1, S. 47]. Мабуть ближчим до істини є Джеймс Кенент. Він вважає, що останнім часом Патнем все менше прагне розробляти якісь нові філософські "позиції", а радше схиляється до того, щоб артикулювати власну незадоволеність різноманітними формами ортодоксії, що панують нині в англо-американській філософії [1, S. 33].

Але головне твердження Патнема (і за часів "внутрішнього реалізму", і за часів "прагматичного реалізму"), яке є принципово важливим для мого дослідження, звучить так: "Філософія – це *спроба досягти блага*" [6, p. xi]. Це твердження зустрічається вже у "Розумі, істині та історії". Попри зміни різноманітних перспектив, Патнемова позиція у питанні про стосунок філософії до практики залишилася незмінною. Якщо філософія є спробою досягти блага, то важливо відповісти на запитання: *як нам розуміти благо?* У свою чергу, розуміння блага залежить від прояснення двох питань: *що таке практики і як нам уникнути суб'єктивізму і релятивізму*